

150 jaar K(N)VLO, 100 jaar *Lichamelijke Opvoeding*

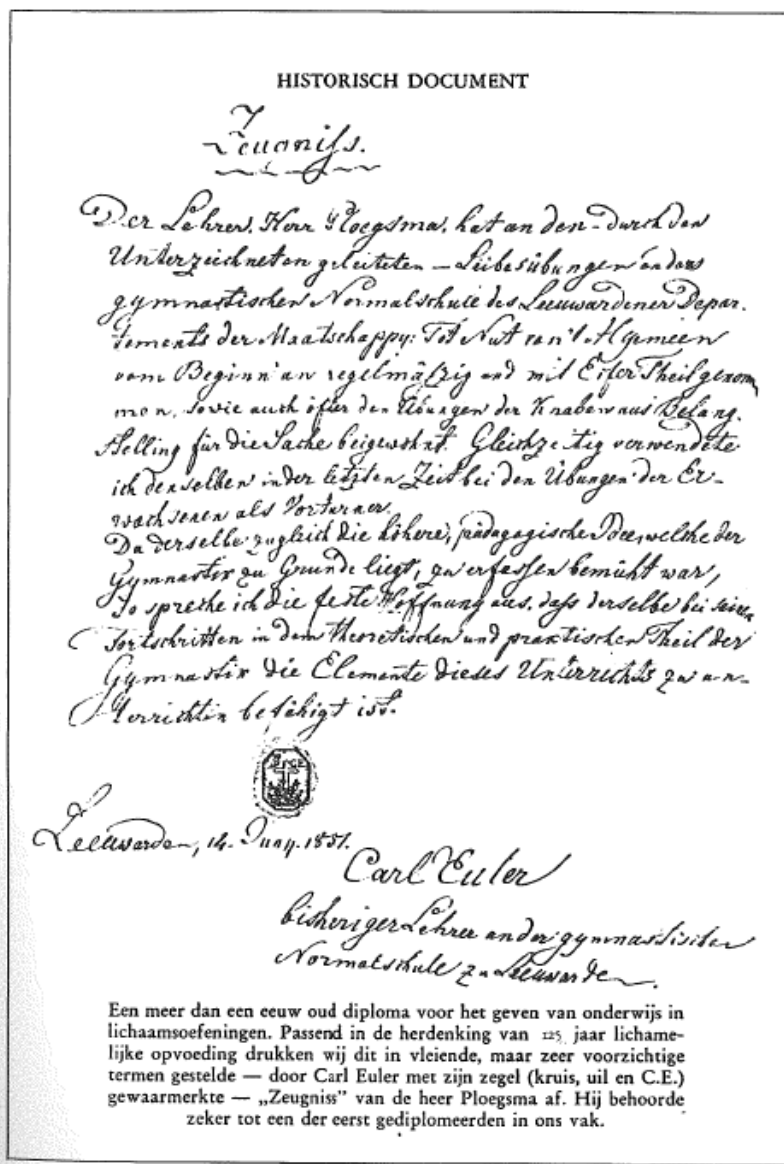
Het duurt niet lang meer voor we in het jaar belanden dat onze vereniging 150 jaar bestaat. Een mijlpaal waar door velen jaloers naar wordt gekeken. Gedurende de periode van de feestelijkheden zal in de *Lichamelijke Opvoeding* regelmatig aandacht worden besteed aan ons jubileum. En dat is grappig, het blad bestaat in 2012 honderd jaar.

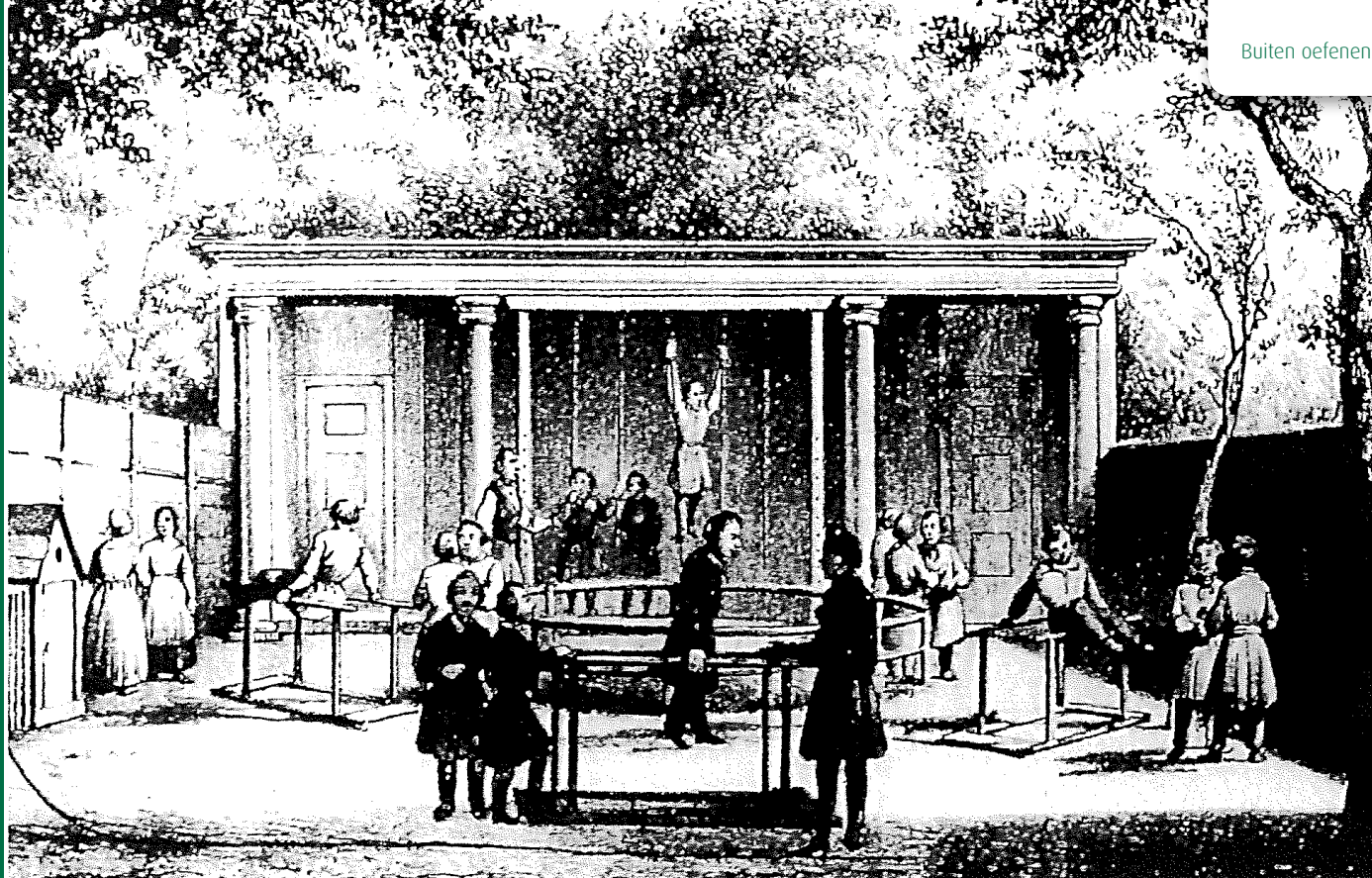
Redactie: Hans Dijkhoff

Het is hier niet de bedoeling een complete historische verhandeling te houden hoe 'het allemaal zo gekomen is'. Voor een overzicht verwijs ik naar de uit te brengen 'Canon van de lichamelijke opvoeding'. Dit wordt een digitaal product met vele doorklikmogelijkheden. In deze canon, die maar liefst 50 vensters omvat, zal de geschiedenis van onze vereniging en het vak duidelijk in beeld worden gebracht. In het vakblad zal in iedere aflevering van 2012 een aantal vensters worden gepresenteerd. Binnenkort verschijnt er ook een verhaal over de totstandkoming van de canon.

Hoe het begon

Het hier volgende heeft niet de pretentie compleet te zijn. Het schetst alleen een beeld van de omstandigheden waaronder ons vak is ontstaan en zich heeft ontwikkeld. In dit verhaal ga ik in vogelvlucht door de geschiedenis en begin in de negentiende eeuw. De industrie komt op en er ontstaat een trek van het platteland naar de industriecentra. Omdat er veel handen nodig zijn, komen vrouwen en kinderen ook in de fabrieken te werken. Toch was er in 1806 al een Wet voor het Lager Schoolwezen en Onderwijs geldend voor alle rangen en standen. Alleen was er geen schoolplicht, dus werd er veel gespijbeld. Dat zou zo blijven tot de invoering van de leerplicht in 1901. Schoolgebouwen bestonden nog niet; laat staan dat er iets werd gezegd over de klassengrootte. Zo kon er in de openlucht worden lesgegeven aan groepen van soms wel honderd leerlingen tegelijkertijd. Onderwijs in dienst van het werk dat men later ging doen was niet noodzakelijk. Dat leerde je allemaal wel in de praktijk.

Later in de eeuw werd vorming belangrijker. Dit hield tred met de industriële ontwikkeling. Zo zien we dat in 1857 de Wet op het Meer Uitgebreid Lager Onderwijs en in 1863 de Wet op het Middelbaar Onderwijs worden ingevoerd. Toen werd ook de Hogere Burger School geïntroduceerd, later in 1876 gevolgd door het gymnasium bij de Wet op het Hoger Onderwijs.

Werd er helemaal geen aandacht besteed aan het lichaam? Ja zeker en wel vanuit de theologische hoek. Hoogleraar-theoloog M. van Geuns schreef in 1801 een brochure: *Staatkundige handhaving van der ingezetengezondheid en leven*. Het was op dualistische grondslag, waarbij het lichaam werd gezien als 'die werkplaats en tolk onzer ziel'.

Zijn zoon, Jan van Geuns schreef het eerste handboek voor gymnastiekonderwijs in Nederland: *Volledig leerstelsel van kunstmatige lichaams oefeningen....* Dit werk was gebaseerd op *Gymnastik für die Jugend* van GutsMuths en de *Enzyklopädie der Leibesübungen* van Vieth.

De in 1784 opgerichte Maatschappij tot het Nut van het Algemeen was belangrijk voor de invoering van het onderwijs in lichamelijke oefening. In 1846 richtte het bestuur van 't Nut zich met een verzoek tot Koning Willem I. Het onderwijs in lichaams oefeningen zou bij wet geregeld moeten worden. Maar zover was het nog niet dat het bij wet geregeld werd. Daarom deed het Nut het zelf maar en gaf geld om het vak op scholen in te voeren. Er werden zelfs gymnastiek scholen opgericht waar de onderwijzers zich konden bekwamen in gymnastiekonderwijs.

Pijlers

Twee namen mogen in dit verband niet onbesproken blijven: Roelof Gerrit Rijkens (1795 – 1855) en Carl Euler (1809 – 1885). Ongelofelijk maar waar was dat deze jongen reeds op 13-jarige leeftijd voor de klas stond en met 14 jaar hoofd van een school in Onnen werd. Hij

baseerde zich op de denkbeelden van de Zwitserse volkspedagoog Heinrich Pestalozzi.

In 1843 schrijft hij de *practische handleiding voor kunstmatige lichaams oefeningen, ten dienst van huisgezinnen en verschillende inrigtingen voor onderwijs en opvoeding; bevattende mede enige vrijmoedige gedachten over de hedendaagse opvoeding, en eene menigte oefeningen ter voorkoming van verschillende lichaamsgebreken, voorzien*

van 675 oefeningen en 310 figuren tot opheldering. Carl Euler werd aangesteld aan de Rijksnormaalschool voor Onderwijzers in Haarlem. In 1853 schrijft hij *De gymnastiek en hare invoering in Nederland*. Hij had in de gaten dat als je wat wilde met het vak je het dienstbaar moest maken aan een geheel van maatschappelijke en vooral christelijke deugden. Gymnastiek zou kunnen bijdragen aan een stukje discipline en de nodige gehoorzaamheid bij de kinderen van 't grauw, de arbeidersklasse. Dat was waarschijnlijk de belangrijkste reden dat het vak in het onderwijs werd ingevoerd.

Toch was het kommer en kwel wat gymnastiekonderwijs betreft. Omdat een goede opleiding met visie ontbrak, kwam het vak niet goed van de grond.

Daarover een volgende keer meer. ◀

J.H. van der Palm, Agent der Nationale Opvoeding

Bronnen

(1987) Kramer, J.P. en Lommen, N. *De geschiedenis van de lichamelijke opvoeding in Nederland*. Zeist, Jan Luiting Fonds

(1976) Meijssen, J.H. *Lager onderwijs in de spiegel der geschiedenis*.

Den Haag, Staatsuitgeverij .